

Az aeneolitikum embere átvágva az első település réteget, ide temetkezett. Az egyetlen sír az első település szintje alól, annak emlékeit megbolygatva, került a föld alá. Ennek a kornak a települését az egyetlen síron kívül csak néhány jellegzetes töredék bizonyítja.

Nagyobb számmal kerültek elő a korai bronzkor emlékei.⁴ Leginkább szórványos leletként, de határozott települési nyomokkal is. Az első tiszai telep iszappal borított emlékeit a ko-

⁴ Lásd e beszámoló 2. közleményét Foltiny István tollából.

rabronzkori település alkalmával ásott gödrök tették tönkre.

Az utolsó települők a jazigok voltak. Szórványos emlékek bizonyítják itt tartózkodásukat.

Néhány töredék és gyöngyszem a germán csoportra mutat.

Az ásatás anyaga feldolgozás alatt áll. Ezekről és az ásatás alatt tett megfigyelésekről a következő kötetben fogunk beszámolni.

Az ásatásokban résztvett Foltiny István egyetemi gyakornok. Ő készítette az összes fényképet és vezette az ásatási naplót is.

Dr. Banner János.

Bronzkori telep nyomai Hódmezővásárhely—Kökénydombon.

(Ide tartozik a XXXIII. tábla.)

A hódmezővásárhelyi határban lévő Kökénydomb neve nem ismeretlen a magyar régészeti irodalomban. A szegedi egyetem Régiségtudományi Intézete végeztetett itt ásatásokat 1929 nyarán. Az akkor elért eredményekről a Dolgozatok V. és VI. kötetéből szerkesztett tudomást a szakközönség.¹ Ugyanott megkaphatta a lelőhely részletes leírását is. 1929-ben az említett lelőhelyen csak a tiszai kultúrára jellemző leletanyag került elő háborítatlanul. Az aeneolitikum emlékeit csak szórványos leletek képviselték.

Az első kökénydombi ásatás alkalmával szerzett gazdag és értékes tapasztalatok és megfigyelések arra indították az Intézetet, hogy a munkát folytassa és a nagykiterjedésű telep további feltárására vállalkozzék. Erre 1940 augusztusában sor is került. Az

újabb ásatások Vörös Károly Gorzsátanya 442. és Gy. Szabó István Gorzsátanya 444. számú tanyáján folytak. Ismét igen változatos és elsősorban a tiszai kultúrát képviselő anyag került elő, amely jelenleg feldolgozás alatt áll. Gy. Szabó István tanyájában azonban a tiszai kultúra felett bronzkori telep nyomaira bukkantunk. A közvetlenül a tanyaépület mellett megvont kutató árkokban 40 és 80 cm közötti mélységből teljesen rendszertelenül került elő a bronzkori anyag, melynek ismertetését az alábbiakban adjuk:

1. Kissé profilált fenekű, kihajló peremű, kétfülű korsó (XXXIII. t. 3.). A peremből kiinduló ívelt fülek áthidalják az elkeskenyedő hosszú nyakat s tövük alatt széles, barázdászerű bemélyedés halad körbe. A bemélyedéstől felfelé függőleges, lefelé vízszintes símitások nyomai látszanak. Az edény elég jól iszapolt és finoman égetett. Színe szürke. M 17, Sz 10, F 6 cm.

¹ Dolgozatok 1929. 115—131. és 1930. 49—158. l.

2. Profilált fenekű, kétfülű, kihajló peremű kancsó (XXXIII. t. 2.). Fülei a peremből indulnak ki s végződésüket kettős bekarcolt vonal köti össze. A fülek alatt és távolságuk közepén kétoldalt 3—3 függőleges vonal húzódik a fenékig. Az edény alsó része gömbölyű, széles nyaka kissé ívelt. Elég jó iszapolású és finoman égetett. Színe szürkessárga. M 13, Sz 11,5, F 8 cm.

3. Megrongált fenekű, széles peremű, kétfülű edény (XXXIII. t. 1.). Alsó része félgömbformájú, nyaka kis hemorodást mutató hengerhez hasonlít. A két rész élesen határolódik el. Az alsó részt vízszintes, a felsőt függőleges simítások díszítik. A bögre iszapolása kissé durva, égetése elég jó. Színe vörösszürke. M 10, Sz 11 cm.

4. Lapított fenekű, enyhén kihajló peremű, egyfülű korsó (XXXIII. t. 7.). Legnagyobb öblösödése a magasság közepén van. A peremből kiinduló és jóval a legnagyobb öblösödés felett végződő fül tövének magasságában oldalperem húzódik. A kis edény finoman égetett és elég jól iszapolt. Színe vörös. M 10,5, Sz 5, F 4 cm.

5. Ujjbenyomásos fenekű, kétfülű, kissé kihajló peremű korsóformájú edény (XXXIII. t. 5.). Az edénytest súlypontja közel van a fenékhez. Az alsó rész gömbformájú, a nyak erősen összeszűkül. A fülek a nyak tövének végződnek. A nyakon függőleges, az alsó részen vízszintes simítások nyomai látszanak. Az edény iszapolása és égetése igen jó. Színe vörös. M 9, Sz 4 cm.

6. Kihajló peremű, gömbölyödő fenekű, egyfülű kis edény (XXXIII. t. 9.). Erősen öblösödő alsó része gömbölyű, a felső erősen összeszűkül. Az edénytest igen mélyen van kiépítve. A peremből kiinduló fül a legnagyobb öblösödés felett végződik s alatta be-

mélyített vonal fut körbe, amelytől felfelé függőleges, lefelé vízszintes simítások borítják az edény oldalát. A korsó iszapolása és égetése jó. Színe szürke. M 10, Sz 5 cm.

7. Lapított fenekű, kihajló peremű, kétfülű edény (XXXIII. t. 8.). Alsó része félgömbhöz hasonlít, nyaka kissé ívelt. Az alsó és felső részen egyaránt simítások nyomai vehetők ki. Jól iszapolt és finoman égetett. Színe szürke. M 7, Sz 7, F 8 cm.

8. Kihajló peremű, lapított fenekű, egyfülű kis edény (XXXIII. t. 6.). Legnagyobb öblösödése a peremből kiinduló fül tövének van. Az alsó és felső rész egyaránt csónkakúpos, de az alsó fordított csónkakúphoz hasonló. A fül tövének magasságában kettős bemélyített vonal húzódik, mely a füllel szemben szögesen kiugrik. A kettős bemélyített vonalat alul pontsor szegélyezi, s ez alatt a fül és a vele szemben levő pont távolságainak közepén mindkét oldalon kettős bemélyített vonalak képeznek olyan szöget, melynek csúcsa lefelé esik. (Díszítését lásd a XXXIII. t. 18. ábrán.) Az edény iszapolása durva, égetése jobb. Színe szürke. M 6,5, Sz 4, F 2,5.

9. Széles peremű, lapított fenekű, egyfülű bögre (XXXIII. t. 4.). Legnagyobb öblösödése a magasság közepe táján végződő fül tövének van. Alsó része fordított, a felső rendes csónkakúphoz hasonlít. A fül végződésének magasságában kettős bemélyített vonal fut körbe, amely — a fültőnél s vele szemben megszakadva — mindkét oldalon a fenékig húzódik. Ezt felül — a füllel szemben s a fül és a vele szemközti levő pont távolságainak közepén — szöges kiugrás, illetve zászlódíszhez hasonló bekarcolás övezi, alulról pedig függőleges vonalak és a szív fordított alakját utánzó bemélyedések szegélyezik. (Lásd a XXXIII. t. 19.

ábrát). Iszapolása finom, égetése elég jó. Színe szürke. M 9, Sz 5, F 3.5 cm.

A 9. kis edény gödörből került elő. A gödör mélysége 178, átmérője 120 és 135 cm-esek. Még néhány bronzkori töredék került elő belőle.

Egy másik gödörben, amely az egész telep gödreit figyelembe véve a 6. számú volt, a neolitikori leletanyag bronzkorival keverten fordult elő. Itt bronzkori gödörösásról van szó. A 268 cm mély s 120×100 cm átmérőjű gödörösása közben a neolitikus kultúrréteget is átvágták és az alá mélyen behatoltak. A neolitikus település szintje a telepek ebben a részében általában 90 és 100 cm mélyen volt, tehát a bronzkori cserepek mintegy 168 cm-rel mélyebben fordultak elő a neolitikori telep szintjénél.

Figyelmet érdemel egy 76 cm mélyen előkerült szabálytalan alakú kemence. Legnagyobb hossza 122, legnagyobb szélessége 106 cm. Középső része kissé katlanszerűen bemélyed. A kemencét vöröses pernyés réteg borította. E felett bronzkori cserepek feküdtek. Sőt magából a kemencéből is bronzkori cserépdarab került elő.

A két gödörből, a kemence felől és a bronzkori telep többi részéből a következő töredékek kerültek elő:

Profilált edényfenék. Átmérője 11.5 cm.

Tál peremrésze; korszó peremének része (XXXIII. t. 13.); peremrész füllel (XXXIII. t. 10., 15.); edényfül (XXXIII. t. 16.); edényoldal (XXXIII. t. 11–12., 17.). Találtunk egy őrlőkö-töredéket is. Hossza 12, szélessége 10.5, vastagsága 4 cm.

A bronzkori telep korának meghatározásánál a Tompa-féle időbeosztást² vesszük alapul.

² Bericht der Röm. Germ. Kommission 1934/35, 27–127. l.

A 4., 6., 8. és 9. sz. edényeket (XXXIII. t. 7., 9., 6. és 4.), melyek egyfülű, korszóformájú kis edények s amelyek díszítetlenek, illetve bemélyített vonalakkal vagy pontsorral díszítettek, a bronzkor első periódusába tesszük. Ezekhez analógiákat nagy számban találunk a marosvidéki temetőkben, főleg Szőregen, Deszken és Ószentivánon.³

Az 1., 2., 3., 5. és 7. sz. edények (XXXIII. t. 3., 2., 1., 5., 8.) díszítésük és formájuk alapján a második periódus első felében helyezhetők el. Az 1. és 5. számú díszítetlen kétfülű korszók, (XXXIII. t. 3., 5.) melyeknél az edénytest súlypontja a fenék közelében van, a perjámosi kultúrának⁴ vezető edényformái. A Marosvidék temetőiben mindenütt otthonosak.⁵

A 2., 3. és 7. sz. korszók (XXXIII. t. 1., 2., 8.) szintén a Maros torkolatának vidékén levő temetők anyagával mutatnak közeli kapcsolatokat. Banner kimutatta előfordulásukat a szőregi, deszki, ószentiváni temetőben és az ószentiváni telepen.⁶ Roska⁷ Perjámoson és Pécskán talált ilyeneket.

Máshelyen⁸ megállapítottuk, hogy a Maros torkolatának vidéke egészen sajátos szerepet tölt be a magyar-

³ Dr. Banner János: A Marosvidék bronzkori zsugorított temetkezéseinek sírmellékletei. Dolg. 1931. 1–53. l., 6. és 9. típus. A deszki „A” temető publikációja a Folia Archaeologica f. évi számában jelenik meg e cikk szerzőjétől.

⁴ Patay Pál: Korai bronzkori kultúrák Magyarországon, 46. l.; Tompa i. m. 74. l., 23. t. 15.

⁵ Banner i. m. 10. típus.

⁶ I. m. 19. a. b típus.

⁷ Roska Márton: Ásatás a perjámosi Sánchalmon. Múz. Könyvt. Ért. 1913. és Ásatás a pécska-szemlaki határban levő Nagy Sáncon. Dolg. 1912.

⁸ Foltiny István: A szőregi temető és Felső-Torontál megye egyéb bronzkori leletei. Kéziratban.

országi bronzkorban. A második periódusban és a harmadik periódus kezdetén itt van a keleti kultúrprovincia egyik legjelentősebb települése. Ennek az ú. n. „marosi kultúra”⁹nak hatása — mint a jelen telep is igazolja — a Marostól messzebb eső területre is kiterjedt. Nemesak ezek a kis edények képviselik a marosi kultúrát Hódmezővásárhely—Kökénydombon. Egy tálrészlet tanúsága szerint a tálak is felléptek ezen a területen. A XXXIII. t. 15. ábrán látható töredék viszont nagyobb urna része lehetett. A többi töredék aránylag elég változatos formakészletről és eléggé kifejlett ízlésről tesz tanúságot.

⁹ Banner i. m. 2. l.

Mindezek alapján a Hódmezővásárhely-kökénydombi bronzkori telep eddig feltárt részének a korát a bronzkor első és második periódusába helyezzük. Arra nézve, hogy a bronzkor későbbi szakaszaiban is megtalálhatók-e Kökénydombon az emberi élet nyomai, csak a későbbi kutatások fognak feleletet adni. A marosvidéki temetőkben és telepeken a bronzkor első felét igen gazdag és változatos leletanyag képviseli mindenütt. Ezzel szemben a bronzkor későbbi időszakaira jellemző leleteket jóval kisebb számban és csak néhány helyről ismerjük. Így feltételezhetjük, hogy a kökénydombi telep virágzási ideje is csak a bronzkor első felét tölti ki.

Foltiny István.

Szkítakori temető Békéscsaba — Fényesen.

Banner Benedek dr. e folyóirat hasábjain számolt be Békéscsaba—Fényesen végzett ásatásának eredményeiről.¹ Akkor nem lehetett a temetőt teljesen feltárni.

Gazsó Pál földbirtokos és neje Árvay Margit szíves engedelmével és támogatásával ebben az esztendőben (szept. 5—20.) a temető további részeit tártuk fel. A rendkívül érdekes szkítakori temetőből ez alkalommal 52 sír került elő. Nyújtott csontvázas temet-

kezés volt 17, zsugorított csontvázas volt 9, égett embercsontok urna nélkül voltak a földre téve 7 esetben, égett embercsontok urna mellé voltak téve 2 esetben, tállal leborított urnás temetkezés volt 10, szabálytalan fekvésű csontvázas volt 3, s végül csontok nélküli urnás temetkezés volt 4.

Meg kell jegyeznünk, hogy a temető még most sincs kimerítve, s kíváncsú lenne a feltárások folytatása. Az ásatás körüli munkálatokban mindvégig résztvettek Szádeczky K. Samu okl. középiskolai tanár, egy. gyakorlók és Korek József III. éves b. h.

Dr. Párducz Mihály.

¹ Banner Benedek dr., A Békéscsaba-fényesi sírmező. Dolgozatok, 1932. 122—144. ll.